

Գիւղն իր հողերով առքաբի — կաւածատիրական է. կաւածատէրն է Մօնազէմ էլ — Մօլթ (Նասիր Դուրի խանը). գիւղացիներից եօթը հոգի հող ունին Գօյի առէի մօտ, Ճաղցալները հողագուրկ ուայեաթներ են, որոնք բերքի ¹/₁₈ մասը տալիս են առքաբին, իսկ աֆիոնից ստացած արդիւնքի երեք մասը իրենք են վերցնում, մի մասը առքաբին տալիս: Բացի այդ տարեկան վճարում են.

Կովին	2 դան
Էգ ձիուն	3 »
Ջորուն	3 »
Ուշարին	10 շափ

Գիւղատէր խանն առնում է նաև մի շարք անառնուն հարկեր. — 100 բոն (2000) լիտր) յարգ, 100 լիտր շաւղառ և դուռա, նաև տարեկան 10—20 ձի և ջորի է ուղարկում գիւղ, որպէս զի գիւղացիներն իրենց հաշին պահեն: Բացի այդ՝ 8—10 մարդիկ և 50 էջ է տանում գիւղից և իր գործերի վրայ աշխատեցնում: Այսպիսի կամայական հարկերի հետեւանով գիւղացիները հետգհետէ քայքայում են և զրկում իրենց ապրուստի միջոցներից: Այս տարի (1920) ծայրայեղ շքաւորութեան պատճառով գիւղից գաղթել են ութը տուն:

Հողն ամբողջապէս ջրովի է, դէմի չունի: Հերկում են մի զոյգ եգ լծած վէցիկով. ցանում են գարի, ցորեն, խաշխաշ (միայն այս գիւղում ցանում են), կտաւահատ, հաճար և այլն:

Գիւղի հարաւ — արևմտեան կողմը, 5(Վ) քայլ հեռաւորութեան վրայ փուռած է գերեզմանաւ տունը, ուր կայ 229 տարւայ տապանաքար: Գիւղում կայ երկու կրպակ և մի ջրաղաց:

Գիւղի քեաղխուղան է Արիստակէս Մ. Մէհարեան, որ ագնի և գիտակից մի տանուտէր է:

Այս գիւղում է ծնւել յայտնի հերոս Աբրահամ խան Բախտիարցին, որ իր գործած քաջագործութիւնների համար շքանշաններ է ստացել պարսից շահից և հերոս Անդրանիկից: Պարսկական յեղափոխութեան ժամանակ եղել է նա Եփրեմ խանի թիկնապահը. այնուհետեւ, 1915 թիւին, մասնացել է վանայ հերոսամարտին: Դրանից յետոյ, 1917—8 թ. իր խմբով գործել է Ուրմիոյ, Սալմաստի և Խոյի շրջաններում և նշաւաւոր հանդիսացել իր մղած կռիւներով: 1921 թիւն պարսից կառավարութեան հրամանով անցել է Ձէնջէնի և Խամսայի շրջանը և յարձակւելով ապստամբ էմիր Էֆշարի վրայ, գերի է բռնել և ազատել պարսից տէրութիւնն իր 70 տարւայ ապստամբ թշնամուցը:

Վ. Կիւնև

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՁԵՌԱԳԻՐԲ Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՆՔԻՆ

(Շար. տես Բազմ. 1924, էջ 41)

Մեծկակ հատոր մ'է Զեռագիրս. կը կրէ 1920 թուահամարը Ս. Ղազարու Մատենադարանին:

Մեծութիւնն է՝ 28 հր. մեղր, լայնութիւնը 20 հր. մեղր, իսկ թանձրութիւնը 4 հր. մեղր: Ունի ծաղկատիպ էջերով հաստ կաշեայ կողքեր, խիստ լաւ կազմուած և մաքուր պահուած:

Թուղթը բամբակեայ է ողորկ և փայլուն, կը բաղկանայ 165 թերթէ՝ 370 էջ միասին գրութեամբ, որ նոսր է, խիստ գեղեցիկ և հեշտու ընթեռնի:

Առաջին էջին վրայ գրուած է թէ բժշկարանս շարադրուած է՝ ոչ թէ քաղաքացիներու, որոնք միշտ բժիշկ ունին իւրենց մօտ, այլ գիւղ տեղուանք բնակողներու համար, զի ասոնք զուրկ են բժիշկէ և պէտք ունին որ իրենց հիւանդութիւններուն դարման տանին:

Մտածումը խիստ գովելի է ուրեմն ընդունինք թէ գիւղացիներու համար պատրաստուած բժշկարան մ'է այս:

Ըստ այսմ՝ Հեղինակը իւր գործին ցանկը կը կը դնէ՝ և կը գրէ հետեւելու.

« Յանկըն ըսկիզբն եղաք զվսուտը ցաւ « Լերու անուանըն, Ա. Բ, բառով որ դիւ « րաւ գտանիցես. Տես թղթահամարն, « Երեսն, վէ մէկ թուրլու ցաւոյ քանի « կերպ իւրան կայ. թէպէտ բազում ցաւ « կայ մարդոյս վրայ. այս փոքրիկ Հէ « քիմարանիս մէջն չիկայ. և վս քաղա « քացոց համար չէ այս Հէքիմարանս, « որ բազում բժիշկ կան, և կարօտ չեն « այսօր: Այսքան շանք արարաք աշխա « տեցաք, որն բողց, որն բրող, և որն « բժշկաց, առնելով գրելով, զի դուրս « տեղութիւնն և գիւղորայքն որ բժիշկ չի « գտվիր, այս փոքրիկ Հէքիմարանիս նա « յելով բժշկութիւն առնիցեն հիւանդաց

« ուսումնասէր ընթերցողքն, և կամ մտացի
« եղբայրքն և խելամուտ շինողքն: Դեռ
« հայցեմք ի յընթերցողացն և գործա-
« ծողացն, զի աշխատողաց սորին, և յի-
« շատակ եղողաց հոգոյն աստուած ողոր-
« մեցի, ասացէ, ամէն »:

« Ի Աստուծոյ երկիր,
« Յանկրկիդիցն փախի՛ր,
« Ըղբեզ ինքնին ծանի՛ր »:

Եւ սոյն գրութեան անմիջակա՞ն յա-
ջորդ ետևի էջին վրայ կը գնէ Յաւերու
անունովը ցանկ մը, որ կը պարունակէ 20
Գլուխ՝ բաւական հետաքրքրական վեր-
կազերներով, այսպէս.

1. — Առաջաբանութիւն հեքիմարանիս :
— 2. Ուսանաւոր զարմանալի յոյժ գեղե-
ցիկ: 3. — Վասն մարդակազմութեան շատ
հարուստ է. — 4. Վասն թէ, Արդ ծնակի
մանուկն թաւալն, կամ է՛ս ամիսն. — 5.
Չորս տարեբացն ստեղծ պատմութիւն մար-
դոյս. — 6. Վասն շինուածոյ գլխուն, թէ
որպէս ստեղծ Աստուած. — 7. Մարդոյ
կերպն, խորհողոյն, թնութիւնն տեսչոյք. —
8. Մարդն որ կերակրոյ կամ չտանու, տես-
չոյք թէ զի՞նչ է. — 9. Վասն նշանաց հի-
ւանդիկի պարտ է գիտեալոյ. — 10. Տեսչոյք
հիւանդիկն զոգիւն ցոյցքն. — 11. Եւ վասն
հիւանդիկն հոտէն իմանալ պիտոյ է. — 12.
Դոսն երակաց, որ է հիւանդիկն չեմքն նայիլ.
— 13. Թէ որ կերակուր հիւանդիկն շահ է
և զեւ է. — 14. Ասացին Բարեբեկի իմաս-
տասերքն թէ մարդոյ Դ կազմ է. — 15.
Մեծն Ճայիկնոս թռչկն արարեալ է վասն
օգտոյ մարդոյս. — 16. Վասն հիւանդիկն,
և պարտ է թռչկն ձանաչել այս նշանակոյ.
— 17. Յոյժամ սա հիւանդն մտանես, պարտ
է ձանաչել. — 18. Մարդոյ ի՞նչ հասակա-
մեծանելոյ է. — 29. Կուգնս որ անտի լինիս
ամենայն ցաւոց. — 20. Տէրն մեր Յիսուս
Քրիստոս կուս զԹօմասնէն և էջ ի յորդանան:

Այս ցանկին վերջը կարմիր թանաքով
կը գրէ.

ԱՍՏՈՒԱՆՆ 80ԳՆԵԼ ԻՆՁ ՆԱԹԵԱ՛, ԵՒ
ՏԵՐ ԲԵՆԿԵՐԵԼ ԻՆՁ ՓՈԽԹԱ՛յ աղօթքը, և
սպա իւր վերողբեալ ցուցակը աւելի կը
մանրամասնէ և կը շարէ այրուբնական
կարգաւ բոլոր հիւանդութիւնները ու ա-
նոնց յատուկ դարմանը, ամէն մէկին քովը
իրենց իջագրութիւններն ալ նշանակելով:
Հետաքրքրաշարժ պարունակութիւննե-
րով երկար Յուցակ մ'է, զոր ամբողջո-
վին կ'արտագրեմ հոս, Հէքիմարանիս վը-
րայ ընդհանուր գաղափար մ' ունենալու
համար: Վերնագիրն է՝

ԶԱՅՍ ՅԱՆԿ, ԱՅԲՈՒԲԵՆԻ ՎՐԱՅ ԱՐԱՐԱՔ

Արեւիտն երոնդի, որ է չպան կամ ետարայ.
Ականցացաւի, որ է խաշայ արդեսի.
Ականց պատմութիւն և խելայիքն.
Աղ հանկն ամէն բանի կը պատմէ.
Աղի պաղաւի որ է բուզոյս պաղաւմն.
Անուշի մածունի թերթիպներն.
Այսց ցաւերոս դեղորայք.
Աստիւն ծնկականին իրատը.
Ատամացաւի, որ է ակուացաւի.
Արեգակն տաքն զարկածի.
Բարակ ցաւի, որ է մաշցաւ, կամ ինձէ արդի.
Բերանացաւի կամ աղբը արդեսի.
Բորի, քոսի կամ ուշագի դեղորայք.
Գիրանաւոյ մարդոնց դեղորայք.
Գիրանաւոյ համար.
Դիւտոյ ցաւի, որ է պաշ արդարեւոյ.
Դիւտոյ քէշի համար դեղորայք.
Դիւտոյ ցաւի ևս դեղորայք.
Դեղութիւն, որ է սաքոնոյս.
Դեղութիւն, որ է ետարաւան ցաւ.
Դիւանարի պէս խելքն փախչողի, որ է ըի-
տաւոր.

Դիւանարի համար իրաճներ.
Դողի, որ է չերմի կամ սրմայի դեղ.
Եւայուղ պոյային պատմութիւնն.
Երոնդի, հին ետարայի, խոցի դեղեր.
Երածի, մածի դեղորայք.
Երկրորդ տղայոց ստածմունքն.
Երրորդ տղայոց ստածմունքն.
Եւ սկիզբն սպայոց ստածմունքն.

Եւ յորորոյ մայրն բրտառ է տղային.
 Եւ հինգերորդ տղայի պահելն.
 Զարթամի, որ է՝ ջուփոս ցառի.
 Զարթամի, որ է՝ կորացառի.
 Ըստիւայի ցառի որ է արծունիք
 Ըստամոքն շինելոյ համար իրաններ.
 Թէկրէի ցառի, կամ հրէմնոցի դեղորայք.
 Թէքնէֆէսի, հագի, պաղղամի.
 Թիքնախի պատմութիւնն և զօրութիւնն.
 Թուր, որ է սունկ, որ մարդոյ ձեռքն ելնէ.
 Խովածքի տամայ, որ է կեմէի ցառի.
 Խոյ հանելուն պատմութիւն.
 Խոյ հանելուն բերքիպելն.
 Լալի պոչայի բերքիպել, շինելն, կերպն.
 Լեզուն կասի հիւանկի.
 Լուծմունք զանազան կերպիւ.
 Լուծմունք խեղճ քակելոյ համար.
 Խապարձախ մեմէ լպանի համար դեղ.
 Խապարձախ լպանն ծար տալոս համար.
 Խզըլգալար երունդի համար դեղ.
 Խըրրտուն խոցի եարայի դեղ.
 Խոզագոյիս երունդի համար դեղ.
 Խոյինն քամելոս համար դեղ.
 Խոսվերի համար մաճուններ.
 Կաղկանց պատմութիւնն և խեղիքն.
 Կընանելոյ կամ կին յղանալոյ համար.
 Կընանի լի ուզեր կին. կին լի յղանալոյ.
 Կընեղականի համար խրատունք.
 Կապածն արձակելոյ իրաններ.
 Կարձահարի իրաններ և դեղեր.
 Կանկունն երունդի դեղ.
 Կընոյ հայիզն քանալոյ իրաձ.
 Կին յղանալոյ իրաններ.
 Կին լի յղանալոյ իրաններ.
 Կին խը երկան սիրոն մարդ չերսայ.
 Կտորածի կտորածի իրաններ.
 Հագի թխնէֆէսի, քոթպառի.
 Հարարերի համար իրաններ.
 Հարթածէ, զինին կամ ձեռնակ ջուրն զար-
 կեր է խելքն վրան չի.
 Հոգնայ, որ է ինքիզաներ.
 Հումմայ, բերքիմէ, վարցառք.
 Հումագ, որ է պոչագի ցառ.
 Հունագ երունդի, խոցի.
 Զայնն քանալոյ իրաններ.
 Զիոյ իրաններ և դեղեր.

Զանձի խածածի իրաններ,
 Զինոս որ է սորուններ.
 Մագ լի քանանելոյ դեղ.
 Մագ սևացնելոյ դեղեր.
 Մարիայ խոցի եարաներոս իրաձ.
 Մահոս դեղ տոռածի իրաձ.
 Մայասունի համար իրաններ.
 Մատնշունի իրաններ.
 Մատպոյիներ, մոսիներ.
 Մէշիմներոս շինելն.
 Միւսաց ցառի իրաններ.
 Միւսաց պաղի, պէ սօփախալոյ.
 Մորերկայ, կամ քանագ շինելն.
 Յումարձախի, որ է քարի երունդի դեղ.
 Նիքրիդի, Սզուի, Սակըրացառի իրաններ.
 Նշառիք ոստոնի հանելն.
 Նոս երունդի խոցի դեղն.
 Շան խածածի, ձանձի, մկան՝ դեղեր.
 Շարպանի հիւանդի համար շինելն.
 Շիրինի փեկէ երունդի դեղ.
 Ոչիլի համար իրաններ և դեղեր.
 Ռանցքի համար իրաններ և դեղեր.
 Ջրպան կամ կրծոնի երունդի դեղ.
 Պոչագի կամ քերանի հունագի դեղ.
 Պաղղամի, խածառ, հագառոս դեղ.
 Զերմի դողի համար իրաններ.
 Զրվարին ձանքան քանալոս.
 Զրվարին կորելոյ համար իրաններ.
 Զուր եփելոս հիւանդին զանագան.
 Սամ զարկածի դեղ.
 Սանձուի համար իրաններ.
 Սաֆրան պաղղամէ քակելոս.
 Սըզուի իրաններ և դեղորայք.
 Սէփալի համար իրաններ.
 Սիրուն վեր քերելոյ և քակելոյ.
 Սրանայ խոցի համար իրաններ.
 Սրտացառի համար իրաններ.
 Տալախի, փայծեղի, Սուտոսի.
 Տղի սանձուի համար իրաններ.
 Յանտոսի, մանի, սպառի համար.
 Փէլինի աղ հանելն.
 Փէլինի ջուռնն քանելոս.
 Փիլիքի, քախրապիլիքի համար.
 Փոշտակի որ է աղիքն վար ինկածի.
 Փորնէ արիւն զնալն կորելոս.
 Փոր քշելն իսայն կարելոս դեղեր.

Քեմուրի մոտին, հոտին, կրակն զտարկեր է, դեղ.
Քրեանալոյ համար իրաձներ.
Քրի աբիւն կտրելոյ իրաձ.
Քուն լի լինելոյ համար իրաձներ.
Օմահարի համար իրաձներ.
Օմուկ ցառի որ է երբաննուի.
Օդույ օրի ուտունն քաշելու.
Պահնկ զահմէրի քոսի դեղ.
Պահնկ փէյխնէկի պատմութիւնն:

Բոլոր այս ներթերուն վրայ խօսելէ առաջ պէտք է սակայն կարգաւ Հէքի-մարանին Յիշատակարանները, որոնք նշա-նակուած են Հատորին առաջին էջին վրայ, վերոգրեալ ցուցակէն անմիջապէս յետոյ. և նաև այն Ուտանաւորը որ՝ գեղեղուած է երկրորդ էջին վրայ, և որակուած է՝ «գարմանայի յոյժ, գեղեցիկ և սիրալի» և անկաններով:

ՏՕԹԹ. ՎԱՆԱՄ Յ. ԹՈՐԿՈՄԵԱՆ

Վեկնետիկ — Ս. Ղազար

24 Դեկտեմբեր 1922

(Շարունակելի)

ՀԱՅԻԹՕՍԱԿԱՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հ Ի Ն Հ Ա Յ Ո Ց Ք Ո Վ

(Շար. տես Բազմապէս 1924 էջ 44)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՀՐԱՅԱՆԳՆԵՐ

Յետ ընդհանուր ծանօթութեանց՝ զոր տեսանք նախորդ գլխին մէջ, պիտի նկատենք հոս մի առ մի այն մարզանքները, որոց նպատակն էր զօրացնել մարմինը, և տալ անոր առուգութիւն, պնդութիւն և դիւրաշարժութիւն: Ասոնք են արդէն՝ որ քաղաքային լեզուով կը կազմեն բուն մարզանքը, և որոց անձնատուր տեսանք գլխաւորապէս ազնուական դասը: Զմոռ-

նանք՝ որ ինչպէս խաղերուն տեսակները, խաղալու կերպն ալ փոքր ի շատէ նոյն էր բոլոր հին ժամանակակից ու հաղորդակից ազգերու մէջ, ինչպէս ըսինք խալարկաց մասին. և այս պարագայն իրաւունք կու տայ մեզ՝ անոնց բացատրութեան համար դիմելու նաև արտաքին աղբերաց, ուր որ կը լուծ մեր պատմութիւնը:

Ս. — ՄԱԿԱՆԱԿԱՆ ԽԱՂ

Խորենացին է զայս յիշատակող, և բուն անգամ մը կը մասնակցի Շապուհ պարսիկ, Հայաստանի կարճատև թագաւորը, մեր նախարարաց հետ միասին, Համառոտ ու բաւական յստակ է պատմը չին տուած նկարագիրը: «Այլ երբեմն ի մականական խաղուն, կ'ըսէ, երկիցս պատահեաց Շաւառպայ Արծրունւոյ զղըն, դակն հանել ի Շապհոյ, և նորա ամեալ նմա մականան՝ ասէ. Մանիւր զքեզ», և այլն:

Որոշ է նկարագրէ՝ որ մէն մի խաղացող, զոր կրնանք մականահար կոչել, բունած է մական կամ երկար գաւազան մը. և մէջտեղ դրած են զնդակ մը, զոր մականներով կը ջանան իրարմէ հանել՝ կամ կորցել: Իսկ խաղը կը կատարուի «ձիարձակարանին» մէջ՝ ըստ նոյն պատմը չին, որով յայտնի է թէ հանդիսականնե-րէն էր:

Խաղին տարբերով հաւատար, և խաղալու եղանակով ալ մերձաւոր է աղոր հետ հայ գաւառաց մէջ ցարդ ծանօթ հոլլ կամ հոլլիկը, զուցէ «հոլլիկ» բայէն՝ որ կը նշանակէ զորեղ: Դեռնի վրայ փոսիկ մը կը բանան, և անոր մէջ կը դնեն ոսկրէ կամ քարէ զնդակ մը: Խաղորդները, երկուքէն մինչեւ տասն հոգի, կը ջանան իրենց գաւազաններով հանել զայն փոսէն, մինչդեռ մին, պահապան կանգնած անոր, կը ջանայ զայն իւր գաւազանով դարձնել փոսին մէջ. որ երբ